

Die Haghe

Mei 2017
127e jaargang nr. 3
verschijnt 6 x per jaar

Beschermvrouwe H.K.H. Prinses Beatrix

VRIENDEN VAN HET HAAGS HISTORISCH MUSEUM

Van de voorzitter

Het is in onze vereniging een lange en goede traditie dat de burgemeester van ons geliefd en mooi 's-Gravenhage ook onze erevoorzitter is. Jhr. mr. dr. H.A. van Karnebeek was de eerste die in 1911 de benoeming tot erevoorzitter aanvaardde en na hem traden elf burgemeesters (en overigens ook prins Hendrik) in zijn voetspoor. Laatstelijk oud-burgemeester Jozias van Aartsen, die vanaf zijn benoeming in maart 2007 tot zijn defungeren per 1 maart 2017 met veel betrokkenheid het erevoorzitterschap van onze vereniging heeft bekleed. Daarvoor zijn wij hem bijzonder erkentelijk en om de daad bij het woord te voegen werd op de Voorjaarsledenvergadering van 1 april bij acclamatie besloten om onze oud-erevoorzitter het erelidmaatschap aan te bieden.

Met eenzelfde applaus werd ook besloten om onze nieuwe burgemeester Pauline Krikke het erevoorzitterschap aan te bieden, zulks vergezeld van de wens dat zij een mooie ambtsperiode tegemoet mag zien. We zijn getuige van een novum in de Haagse geschiedenis: het zou mooi zijn als we de eerste vrouwelijke burgemeester van Den Haag ook als eerste vrouwelijke erevoorzitter in de gelederen van Die Haghe mogen opnemen. Dus eigenlijk twee Haagse historische nova... Alleen al daarom was het voor de ledenvergadering een goed toeven in de fraaie ambiance van de Schutterszaal van ons geboortehuis. Maar verder werden onder meer ook de financiële jaarstukken goedgekeurd onder veel dankzegging aan de penningmeester en werd bestuurslid Monique de Vries benoemd voor een tweede zittingsperiode. De rest kunt u lezen in het verslag dat in het

Ledenbericht van september wordt gepubliceerd. De Najaarsledenvergadering zal worden gehouden op zaterdag 14 oktober om 11.15 uur. *Safe the date!*

Maar eerst nog twee excursies voordat de zomer aanbreekt: we gaan naar de historische tuinen aan de Dunne Bierkade en naar de Lutherse Kerk aan de gelijknamige Burgwal. Daarna volgt op vrijdag 30 juni onze traditionele zomereexcursie – dit jaar naar het Muiderslot en forteiland Pampus. Veel leden zullen vast graag voor Pampus gaan liggen, dus wees er voor de inschrijving snel bij. Lees over dit alles nader in dit Ledenbericht.

Henk Grootveld

Activiteiten

Aanmelden

Het is wellicht goed om de procedure voor het aanmelden voor deelname aan activiteiten nog eens uitgebreid onder uw aandacht te brengen. Deze procedure is als volgt:

AGENDA

19 mei

Rondleiding over het Historisch Tuinencomplex aan de Dunne Bierkade

10 juni

Bezoek aan de Lutherse Kerk aan de Lutherse Burgwal

30 juni

Zomereexcursie naar Muiderslot en Pampus

PostNL
Port Betaald

- Aanmelding via het e-mailadres: activiteiten@haagsegeschiedenis.nl
- Betaling van de deelnemersbijdrage op rekeningnummer: NL49INGB 0000 0717 91 t.n.v. Geschiedkundige Vereniging Die Haghe
- Bevestiging van uw deelname volgt per e-mail
Zonder deze bevestiging is deelname aan een activiteit niet mogelijk.
Betaling alleen is dus niet voldoende
- Wanneer er geen plaats meer is, wordt dat eveneens per e-mail kenbaar gemaakt.

Mocht u nog vragen hebben, stuur dan een e-mail naar ons bestuurslid C.J.M. Burger: cjmburger@gmail.com

Rondleiding Historisch Tuinencomplex

Achter de Dunne Bierkade 16 t/m 20 en 28 bevindt zich een uniek tuinencomplex met tuinontwerpen uit de 17de, 18de en begin 20ste eeuw. Het decor wordt gevormd door de achtergevels van de aanliggende grachtenpanden aan de Dunne Bierkade. Bij de ingang van het tuinencomplex staat het pand dat in een romantische Chalet-stijl is gebouwd met een overstekend dak en een groot balkon met buitentrappen. De stenen onderbouw dateert uit 1620 en de houten bovenbouw uit 1876. Over de tuinen, dit pand en andere bezienswaardigheden zal de gids ons uitgebreid uitleg geven.

NB Deze activiteit is ook toegankelijk voor introducees

Datum: vrijdag 19 mei

Aanvang: 15.30 uur

Duur: ca. 1 uur

Locatie: Dunne Bierkade 20c, ingang via het poortje

Kosten: 6 euro (7 euro voor introducees); koffie en thee zijn hierbij inbegrepen.

Aanmelden: zie boven onder 'Activiteiten'

Bezoek Lutherse Kerk

Het is dit jaar 500 jaar geleden dat Maarten Luther volgens de overlevering zijn 95 stellingen op de deur van de slotkerk te Wittenberg spijkerde. 2017 is dan ook gedoopt tot Lutherjaar. In dat kader bezoeken we met Die Haghe op zaterdag 10 juni de Lutherse Kerk aan de Lutherse Burgwal. Op deze plek stond al sinds 1615 een schuilkerk. In de jaren 1758-1761 verrees naar ontwerp van architect Pieter de Swart de huidige kerk, met zijn fraaie classicistische voorgevel. Indrukwekkend is het grote achttiende-eeuwse orgel van Johann Heinrich Hartmann Bätz. Tijdens de rondleiding zal aan de hand van het kerkgebouw (zowel het interieur als het exterieur) verteld worden over de lutherse liturgie en kerkmuziek, lutherse theologie

Lutherse Kerk

en over het gemeentelven. Daarnaast is er aandacht voor de geschiedenis van de lutherse gemeenschap in Den Haag. Bij voldoende belangstelling zal het mogelijk zijn om het orgel te laten horen.

NB Deze activiteit is ook toegankelijk voor introducees

Datum: zaterdag 10 juni

Aanvang: 14.00 uur

Duur: ca. 1 uur

Locatie: Lutherse Burgwal 7-9

Kosten: 6 euro (7 euro voor introducees)

Aanmelden: zie boven onder 'Activiteiten'

Zomerexcursie naar Muiderslot en Pampus

Het verheugt ons u dit jaar weer een zomerexcursie te kunnen aanbieden. Op het programma staat deze keer een bezoek aan het Muiderslot en het eiland Pampus.

Op 30 juni om 09.00 uur verwachten wij u op het Busplatform van station Den Haag Centraal. Vandaar reizen wij per touringcar naar het Muiderslot. Aankomst rond 10.30 u. Wij starten met koffie en een Tessels Muiltje (de plaatselijke bakker maakt deze speciaal voor het Muiderslot). Vervolgens nemen wij deel aan de Gouden Eeuw rondleiding door het slot. Verzamelplek is voor de taveerne op het centrale plein bij de trap met de gouden leeuw. Om 12.30 uur vertrekken wij met de veerdienst Muiden-

Het Muiderslot

Pampus vanaf de steiger Muiderslot. Aankomst op Pampus om 13.00 uur. Van 13.00 tot 14.15 zal er een (stevige) Soldatenlunch worden geserveerd met koffie en thee, soep, spiegelei met ham op boerenboterham en een kroket eveneens op een boerenboterham. Verder staan op tafel, melk en mineraalwater. Alle overige consumpties dient u individueel af te rekenen.

Vanaf 14.00 uur vertelt de gids in het kort aan tafel over de historie van Pampus, speciaal voor diegenen die slecht ter been zijn en het fort niet in willen of kunnen. Om 14.15 uur start dan de rondleiding door het fort. Het vertrek van Pampus terug naar Muiden is voorzien om 15.00 uur. De aankomst is om ongeveer 15.30 uur. U hebt dan nog enige tijd om Muiden te verkennen tot om 16.15 uur de bus ons weer naar Den Haag Centraal (busplatform) zal brengen. Verwachte aankomsttijd is rond 17.30 uur, uiteraard mede afhankelijk van de verkeerssituatie op dat moment.

Datum: vrijdag 30 juni

Aanvang: 09.00 uur, terugkomst ongeveer 17.30 uur

Locatie: Station Den Haag Centraal (Busplatform)

Kosten: 45 euro (50 euro voor introducees)

Museumkaart: ter verlaging van de kosten zouden wij het zeer op prijs stellen indien u uw museumkaart zou willen meenemen.

Aantal deelnemers: maximaal 50

Aanmelden: zie boven onder 'Activiteiten'

Tentoonstelling

Romeinse kust

De noordelijke grens van het Romeinse Rijk, de Limes, liep langs de Rijn, dwars door wat nu Nederland is. Ten noorden daarvan leefden vrije inheemse stammen, waaronder de 'Frisii' die redelijk onafhankelijk bleven. Ten zuiden van de Limes was de lokale bevolking onderwor-

pen aan de Romeinen. Hierover is een reizende tentoonstelling gemaakt, 'Romeinse kust' die tot en met 15 oktober te zien is in Muzee Scheveningen. In de tentoonstelling maakt de bezoeker een virtuele wandeling langs de kust van Texel tot Zeeland, zo rond 200 na Christus. Uiteenlopende objecten geven een indruk van het leven van zowel inheemse bewoners als Romeinen. Maquettes en 'artist impressions' van forten, schepen en havens brengen het leven bij het water in beeld. Er zijn gebruiksvoorwerpen te zien zoals kookpotten, weefgewichten en dobbelstenen, en ook fraai versierd wapentuig, godenbeeldjes, handelswaar en kostbaarheden zoals ringen en andere sieraden. Heel bijzonder zijn een bronzen pronkmasker dat tijdens toernooien en parades door Romeinse ruiters werd gedragen en de in 2014 bij de Rotterdamse Baan in aanleg gevonden zilverschat: meer dan 100 zilveren munten uit de Romeinse tijd en enkele zilveren sieraden. Bij de tentoonstelling hoort een rijk geïllustreerd boekje (9,95 euro).

Romeins pronkmasker (Coll. Erfgoed Leiden en Omstreken)

Recent verschenen

Haagse en Leidse buitenplaatsen

Welk Die Haghe-lid belandt niet geregeld op een van de voormalige Haagse buitenplaatsen? Die fraaie parken met klinkende namen als Clingendael, Ockenburgh en Zorgvliet zijn immers de groene longen van de stad, locaties waar men de dagelijkse hectiek even kan ontvluchten. Stadsparken zijn het tegenwoordig, maar oorspronkelijk waren het particuliere tuinen rond een buitenhuis, een 'tweede woning' die de rijke eigenaar met zijn gezin in de zomer kon verruilen voor het huis in de stad. De oudste buitenplaatsen stammen uit de 17de eeuw. De meeste buitenhuizen zijn later steeds gemoderniseerd, een enkele (zoals Hofwijck in Voorburg) is in de 20ste eeuw terug gerestaureerd in de oorspronkelijke gedaante. Over de buitens in en om Den Haag is al het nodige gepubliceerd, maar een actueel overzicht was al lange tijd niet meer voor handen. Kunsthistoricus René Dessing heeft nu in deze leemte voorzien. Het resultaat is een even handzaam als prachtig uitgevoerd boekwerk dat een veertigtal buitenplaatsen in de kuststrook van Lisse tot Loosduinen behandelt (en enkele daarbuiten). Dessing leidde lange tijd een bureau dat culturele excursies van hoog niveau verzorgde. In 2012 was hij de initiatiefnemer van en stuwende kracht achter het Themajaar van de historische buitenplaatsen. Naderhand richtte hij de Stichting Kastelen, historische Buitenplaatsen en Landgoederen op, waarvan hij directeur is. Zijn grote kennis op dit gebied en zijn achtergrond als cultureel ondernemer komen duidelijk tot uiting in het boek. De teksten zijn buitengewoon informatief, lezen plezierig en geven tal van bijzonderheden die in andere publicaties ontbreken. Zo wordt in kaderstukjes aandacht

besteed aan onderwerpen als osseweiders, boomlanen en zichtassen, en aan de 17de-eeuwse auteur van *Den Nederlantsen Hovenier* Jan van der Groen. Naast onderhoudende beschrijvingen van de diverse buitenplaatsen geeft René Dessing ook toeristische informatie, bijvoorbeeld over wat er in de directe omgeving van een buitenplaats op cultureel gebied te beleven valt. Voor wie geen zin heeft om alles te lezen zijn er nog de ontelbare prachtige kleurenillustraties en informatieve plattegrondjes. De auteur heeft niet gestreefd naar volledigheid. Naast befaamde huizen als Duivenvoorde in Voor- schoten, Huis ten Bosch in het Haagse Bos en Ockenburgh onder Den Haag zijn ook minder bekende buitens als Calorama in Noordwijk en Vredenoord in Den Haag. Eén buiten miste ik in het boek. Dat is kasteel de Binckhorst aan de Binckhorstlaan. De naam is bij iedere Hagenaar bekend, maar dan als industriegebied. Harteloze planologen hebben het kasteel en de bijbehorende boomgaard weggestopt achter smakeloze nieuwbouw, zodat er vanaf de openbare weg vrijwel niets meer van te zien is. Afgezien van deze kleine omissie is het boek *Haagse en Leidse buitenplaatsen* een werk dat ik een ieder van harte kan aanbevelen, mede gezien de uiterst vriendelijke verkoopprijs.

René W.Chr. Dessing, *Haagse en Leidse buitenplaatsen. Over landelijke genoegens van adel en burgerij*. [2016] Kantoor Verschoor Boekmakers, Heemstede, 232 p., ISBN 978 90 8258 930 6, prijs: 19,95 euro

Robert van Lit

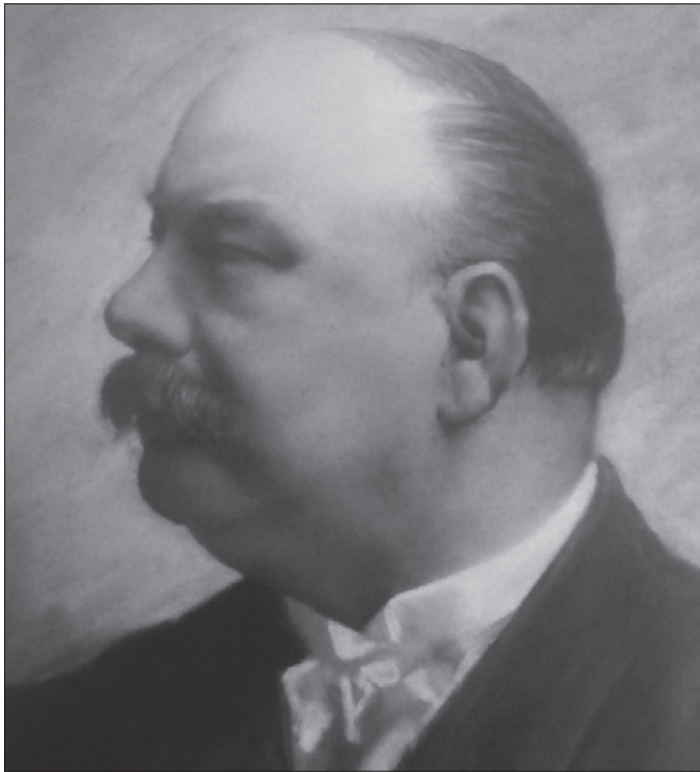
Een handige katholieke architect

Liefhebbers van Haagse architectuurgeschiedenis worden de laatste jaren met prachtwerken verwend, met name door Marcel Teunissen en Peter van Dam. Deze laatste heeft, na een mooi boek - in 2013 - over H. Wesstra jr. (1843-1911), nu een eveneens geweldig geïllustreerd boek over Wilhelmus Bernardus van Liefland (1857-1919) geschreven. Geïnspireerd door allerlei stijlen in de Belle Époque en met toen nieuwe bouwmaterialen als gewapend beton, gietijzeren constructies en smeedwerk, drukte die een groot stempel op de Haagse stadsontwikkeling. Helaas is niet alleen zijn archief verloren gegaan, maar ook is later, om allerlei redenen, veel van wat hij bouwde verdwenen. Dit boek moet dan ook als een monument beschouwd worden voor deze als loodgieterszoon opgegroeide vrijgezel die door zijn talloze activiteiten en groot netwerk een rijk man werd, een van de eerste Hagenaars met een auto, bezitter van woon-winkelhuizen, koffie- en koetshuizen en een villa in het Prinsenvinkenspark.

Hij werd in 1897 door de Joodse bankiers Wertheim en Gompertz gekwalificeerd als 'Flink architect, die vele werken heeft uitgevoerd, als vakman een goede naam heeft, en veel geld verdiend heeft. Het is een handig en slim man, die zich gemakkelijk uit moeilijkheden weet te draaien. Men zal daarom goed doen om bij eventueel doen van zaken, alles duidelijk te omschrijven. Hij is roomsch-catholiek.'

Dat laatste is bij Van Liefland belangrijk in die zin, dat hij met name in zijn eigen 'zuil' een omvangrijk netwerk had, niet alleen als bouwer maar ook als lid van de Haagse gemeenteraad (1896-1911) en van de Provinciale Staten van Zuid-Holland (1907-1919). Dat was ook toen controversieel: als lid van de raad was hij politicus, maar daarnaast tegelijkertijd belangenbehartiger van private bouwgrondmaatschappijen. Het kwam toentertijd wel vaker voor en hij is niet de enige geweest die er denklijk toch wel veel aan verdiend heeft.

Van Dam heeft zijn boek in verschillende delen gesplitst, wat voor mij prettig werkte, aangezien ik, historicus en geen architect, het laatste stuk, een gedetailleerde chronologische volgorde van Van Lieflands bouwprojecten, voorzien van bouwsom, aannemer, opdrachtgever en werksomschrijving, wat minder als spekje voor mijn bekje beschouw. Daarentegen is het eerste deel, de biografie van Van Liefland aan de hand van de opkomst van de Schilderswijk en het Bezuidenhout, naast een omschrijving van belangwekkende werken, uiterst boeiend, ook door de mooie en zeer ter zake doende illustraties. Op zijn tweëntwintigste werd Van Liefland zelfstandig architect, met opdrachten uit zijn katholieke kring. Zo ging hij aan de gang op de begraafplaats St. Petrus Banden en in de binnenstad, en bouwde hij een villa in

Portret W.B. van Liefland, ca. 1915

neorenaissancestijl aan de Van Stolkweg Ook de aanleg van verkeerswegen en rioleringsystemen had zijn belangstelling, waardoor hij zich kon ontwikkelen tot stedenbouwkundige.

In 1896 werd hij Haags gemeenteraadslid voor de R.K. Anti-Revolutionairen. In die hoedanigheid ontwierp hij stratenplannen en onderzocht hij de (uiterst slechte) hygiëne in de talrijke Haagse hofjeswoningen, wat o.a. resulteerde in de aanbeveling vijfhonderd woningen te slopen, de Stille en Amsterdamse Veerkade te dempen en er een brede verkeersweg (de Paviljoensgracht) aan te leggen Uit het rijke parelcollier dat dit boek is, kies ik nog een paar opvallende werken van Van Liefland. In de eerste plaats in de Haagse Schilderswijk. Vanaf 1880 vervulden enkele sociaal ingestelde bouwexploitatie maatschappijen en woningbouwverenigingen een pioniersrol in de verbetering van de leef- en woonomstandigheden van de arbeiderspopulatie. Van Liefland behoorde tot de groep Haagse notabelen (want daar hoorde hij beslist bij) die hiervoor

concrete plannen ontwikkelden. Hij bouwde in 1885 een katholieke bewaarschool aan de Hoefkade en was uitvoerend architect van de 22 huizen in de nieuwe Van Bassenstraat. Maar vooral was hij architect van de Van Ostadewoningen, rug-aan-rug gebouwde arbeidershuisjes in neorenaissancestijl. Ook aan de arbeiderswoningen van 'Het Fort' met de markante opzichterswoning met een hoge torenspits erop (Hoppenbrouwerstraat 8) werkte hij mee. Vervolgens was hij betrokken bij de ontwikkeling van de nieuwe wijk Bezuidenhout. Vooral zijn stratenplan voor de aanleg van de Daendelstraat, Jan Pieterszoon Coenstraat, Pieter Bothstraat en Laurens Reaalstraat moet genoemd worden. Hij ontwierp er in 1896 ook een schoolgebouw voor de 'Vereeniging Haagsche Kook en Huishoudschool'.

In 1894 werd Van Liefland aangesteld als huisarchitect van de 'Maatschappij Zeebad Scheveningen'. Hier noem ik slechts zijn medewerking aan de 'oude pier', het Wandelhoofd Koningin Wilhelmina – op 6 mei 1901 door prins Hendrik officieel geopend – en zijn ontwerp van het in 1904 geopende Palace Hotel.

Het is jammer dat Peter van Dam Van Liefland als mens nauwelijks uit de verf krijgt. Maar zijn rol als architect en stedenbouwkundige komt in dit boek uitstekend aan de orde. Hij was een functionalist die zich primair richtte op praktijk en techniek en niet zozeer op esthetiek, hoewel hij zeker bijdroeg aan de monumentale grandeur van het Bezuidenhout. Wat Scheveningen betreft: daar speelde Van Liefland een belangrijke rol bij de transformatie tot toeristische badplaats.

Tragisch is geweest dat aan het eind van zijn leven (hij werd 62 jaar) zijn grootse plannen herhaaldelijk werden afgewezen door de schoonheidscommissie. Zijn bereidheid financiële risico's aan te gaan plus de waardedaling van zijn effecten door de Eerste Wereldoorlog hebben uiteindelijk geleid tot een graf Tweede Klasse op St. Petrus Banden. Bij het ontbreken van nabestaanden werd dat in 1940 geruimd.

Peter van Dam, *W.B. van Liefland 1857-1919. Eigenzinnig Haags architect en stedenbouwkundige*, Den Haag 2017 (De Nieuwe Haagsche), 200 p., ISBN 978 94 6010 064 2, prijs: 26 euro

Diederick Cannegieter.

Nieuwe leden

Mevrouw P. Maitland, mevrouw C. Minderhoud, mevrouw R. Sekuur en mevrouw A. Sloof

Het bestuur van Die Haghe is als volgt samengesteld:

Voorzitter
mr. H.C. Grootveld

Secretaris
drs. J. Zwaanswijk

Penningmeester
ir. E.B. de Vries

Leden
hr. C.J.M. Burger
drs. L.A.F.H. van Tilborg
mw. drs. J.M. de Vries
mw. E. Zantvoort

Secretariaat
Sonoystraat 51
2581 VJ Den Haag
e-mail: secretaris@haagsegeschiedenis.nl

Financiën
Storting op giro 71791
(IBAN:
NL49 INGB 0000 0717 91)
t.n.v. Geschiedkundige Vereniging
Die Haghe

Info ledenadministratie en opgave nieuwe leden
ir. E.B. de Vries
Margrietstraat 9
2555 PT Den Haag
ebdevries@xs4all.nl

Redactieadres Ledenbericht
Loudonstraat 100
2593 WB Den Haag
e-mail: michielvdmast@gmail.com

Redacteur Ledenbericht
drs. W.M. van der Mast

Website Die Haghe:
www.haagsegeschiedenis.nl

Jaarboek Die Haghe
Voor aanwijzingen auteurs en inzenden van kopij:
V.L.C. Kersing, Dienst Stadsbeheer Afdeling Archeologie,
Postbus 12651, 2500 DP Den Haag, tel. 070-3536633, e-mail victor.kersing@denhaag.nl

Contributie/Opzegging
Bij opzegging van het lidmaatschap in de loop van het verenigingsjaar blijft de contributie voor dat jaar verschuldigd. Zie Statuten op website Die Haghe.